

lucerna lucens in domo (Joan. v. 35). Postquam autem venit sol justitiae, lucerna lumen absconditum est, dicente ipso propheta atque Baptista: Illum oportet crescere, me autem minui (Joan. iii. 30). Cecidit autem in faciem suam propheta, ne dum plus cerneret, cupit quam potest humana fragilitas intueri, etiam ipsum oculorum lumen amitteret. Unde familiaris eum vocat Dominus, filium hominis; praecipitque ut ponat cor suum, et videat oculis, et auribus audiat. Primum enim ad intelligendum quod dicitur aperiendus est animus: secundo, cordis intelligendum oculis, de quibus dicitur ad Abraham: Leva oculos tuos, et vide stellas coeli (Gen. xv. 5); tertio his auribus audiendum, de quibus Salvator ait: Qui habet aures audiendi, audiat (Luc. vii. 8); ut possit cunctas templi ceremonias et legitima ejus intelligere, et ad extremum ponere cor suum in viis templi; quia diversi ad (a) Ddum introitus sunt. Sive per vias templi, ceremoniarum ordinem significat, et exitus sanctuarii. Procinquum igitur est, et 540 preparatio prophetae, ad intelligenda quae postea super templi ordine cogniturus est. Et hoc notandum quod in mundi hujus plaga qui in maligno positus est, et in Aquilonis frigore constitutus, celestis nobis ceremoniarum ordo monstratur.

(V. 6 seqq.) Et dices ad exasperantem me domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: sufficiant vobis omnia scelera vestra, domus Israel, eo quod inducitis filios alienos (sive alienigenas) in circumcisos corde et in circumcisos carne, ut sint in sanctuario meo, et polluant domum meam, et offeritis panes meos, adipem et sanguinem, et dissolvitis (sive praeteritis) pactum meum in omnibus sceleribus vestris; et non servastis praecepta sanctuarii mei et posuistis custodes observationum mearum in sanctuario meo vobismetipsis. Quando dicit, sufficiant vobis omnia scelera, sive iniquitates vestrae ad priorum peccatorum hortatur poenitentiam, ne augeamus peccata peccatis, et materiam futuro paremus incendio; sed audiamus illud quod Isaias loquitur: Vae his qui attrahunt peccata sicut funiculo longo, et sicut iugo corrigiae, vituli iniquitates (Isai. v. 18). Primumque peccatum est, quod inducunt filios alienos, sive alienigenas in circumcisos corde, et in circumcisos carne, ut sint in sanctuario Dei, et polluant domum Dei. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit (I Cor. v. 6); et in quibusdam exemplaribus fertur Proverbiorum: Ne introducas impium in tabernaculum iustorum. Urgent nos in hoc loco Judaei et Ebionitae, qui circumcisionem carnis accipiunt: quomodo possumus praesentem locum exponere in circumcisos corde et in circumcisos carne? quo videlicet post spiritalem intelligentiam, etiam carnis circumcisionem suscipere debeamus. Sed qui legitimus Paulum dicentem: Contestor autem omnem hominem qui circumceditur: quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. v. 2). Et illud Jeremias: Ecce in circumcisa aures vestrae, et (b) noluitis

(a) Antea erat ad eum.

(b) Maluit Vici, et non possunt audire, juxta receptam lectionem.

A audire (Jer. vi. 10). Et in Exodo locutus est Moyses in conspectu Domini dicens: Ecce filii Israel non audierunt me; et quomodo audiet me Pharaon? Ego autem sum tardi sermonis (Exod. vi. 12), pro quo Septuaginta dixerunt: ἐγὼ δὲ ἄλογός εἰμι; quod melius habetur in Hebraeo: Ego autem 541 in circumcisos sum labiis, interrogemus eos, immo cogamus circumcidere aures, et labia desecare, ut Scripturam implere videantur. Sin autem coeperint circumcisionem aurium interpretari, quando nihil turpe et inhonestum audire nos patimur, et circumcisionem labiorum, quando nihil indecens loquimur: dicamus eis, eandem expositionem etiam in corde et in carne servare debetis. Cor circumcidimus cultello Dei, et auctur de corde nostro praepitum, quando turpes cogitationes nequaquam exeunt de corde nostro, nec de nobis dicitur: Impinguatum est cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt (Act. xxviii. 27). Ergo et caro similiter circumciditur, ut nequaquam faciamus terrena opera, quae pro necessitate corporis facere compellimur, cibum capere, et potum et somnum, et uti vestibus: quae tunc circumcidimus, si non ad delicias, et ad luxuriam, et ad inertiam, sed ad necessitatem naturae et corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. Qui bibit vinum modicum propter stomachum et frequentes infirmitates, et odit ebrietatem, circumcidit carnem suam (I Tim. v.). Qui dormit quantum natura patitur, audiet a Salomone: Si sederis, absque timore eris: Si dormieris, suaviter dormies, et non timebis pavorem supervenientem tibi: neque impetus impiorum supervenientis (Prov. iii. 24). Et qui fugit fornicationem, et uxori debitum reddit revertens ad id ipsum ne tenet eum Satan (I Cor. vii.), audiet eum populo Israel: In hac die abstuli opprobrium Egypti a vobis. Vestibus quoque utetur, quae frigus repellat; non quae tenuitate sui, corpora nuda demonstrent. Attenuata jejuniis caro et circumcisa continentia (Jos. v.), fugit opprobrium Egyptiorum qui sunt magnis carnibus, et illud potest dicere quod in plerisque juxta editionem Septuaginta legitur: Quomodo contabuit caro mea, in terra deserta, invia, et in aquosa, sic in sancto apparui tibi (Ps. lxxii. 3). Si quando ergo alienigenas introducere voluerimus in templum Dei, circumcidamus aures eorum, et labia, et cor, et omnem carnem, oculos, gustum et odoratum, ut omnia cum Dei timore et ratione faciamus. Audiant hoc episcopi atque presbyteri et omnis ordo ecclesiasticus, ut non inducant filios alienos in circumcisos corde, et in circumcisos carne, ne sint 542 in sanctuario Dei, et polluant domum ejus. Si enim hoc fecerint, aptabitur illis quod sequitur: Et offeritis panes meos, panes videlicet propositionis in cunctis Ecclesiis et orbe terrarum, de uno pane pullulantes, et non solum panes, sed adipem quoque de quo scriptum

est: Ex adipem frumenti saturavit eos (Ps. lxxxv. 17), ad sanguinem qui in Christi passione effusus est. Legendumque ita et sic lectionis ordo reddendus: Cum filios alienigenos in circumcisos corde et corpore inducatis in sanctuarium meum, et pollutis domum meam, auditis offerre panes et adipem et sanguinem, mystica sacramenta, et non intelligitis quod solveritis. et praetergressi sitis pactum meum in omnibus sceleribus et impietatibus vestris, et non servaveritis praecepta sanctuarii mei neque posueritis custodes ceremoniarum mearum in sanctuario meo. Omnis autem adversus eos est comminatio, qui non audierunt Apostolum praemonentem Manus cito nemini imposueris: neque communices peccatis alienis (I Tim. v. 22). Vel certe sic intelligendum: Dissolvitis pactum meum in omnibus sceleribus vestris, et non servastis praecepta sanctuarii mei, et auditis indignos alienosque custodes ponere in observatione sanctuarii mei vobismetipsi ut subaudiatur, non mihi. Et est sensus: Qui vobis in carnalibus serviant ac ministrent: et ob vestra refrigeria meum polluant sanctuarium.

(Vers. 9, seqq.) Haec dicit Dominus Deus: Omnis alienigena in circumcisos corde, et in circumcisos carne, non ingredietur sanctuarium meum: omnis filius alienus, qui est in medio filiorum Israel. Sed et Levitae qui longe recesserunt a me in errore filiorum Israel, et erraverunt a me post idola sua, portabant iniquitatem suam, qui erant in (Vulg. et portaverunt iniquitatem suam, erant in, etc.) sanctuario meo editi et janitores portarum domus, et ministri domus: ipsique mactabant holocausta et victimas populi, et ibi stabant ante eos, ut ministrarent pro illis. Pro eo ergo, quod ministraverunt pro eis in (Vulg. ipsi mactabant, stabant in conspectu eorum, ut ministrarent eis pro eo quod ministraverunt illis in, etc.) conspectu idolorum suorum, et facti sunt domui Israel in offensivum iniquitatis: idcirco levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus, et portaverunt (Vulg. portabunt) iniquitatem suam. Et non appropinquabunt ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque accedent ad omne sanctuarium meum juxta sancta sanctorum: sed portabunt confusionem suam et scelera sua quae fecerunt. Et dabo eos janitores domus in omni ministerio ejus, 543 et universis, quae sunt (Vulg. fient) in ea. Sacerdotes autem Levitae filii Sadoc, qui custodierunt ceremonias sanctuarii mei, cum errarent filii Israel a me, ipsi accedent ad me, ut ministrarent mihi: et stabunt in conspectu meo, ut offerant mihi adipem et sanguinem, ait Dominus Deus. Ipsi ingredientur in sanctuarium meum: et ipsi accedent ad mensam meam ut ministrent mihi, et custodiant ceremonias meas. LXX: Propterea haec dicit Dominus: Omnis filius alienigena in circumcisos corde, et in circumcisos carne non ingredietur in sancta mea in omnibus filiis alienigenarum qui sunt in medio domus Israel, sed et Levitae qui longe recesserunt a me cum erraret Israel a me post cogitationes suas, et accipient iniquitatem suam, et erunt in sanctis meis ministrantes, ostiarii in

A portis domus, et ministris domus. Isti immolabant holocausta et victimas populo et isti stabant ante populum ut ministrarent eis. Pro eo quod ministraverunt eis ante faciem idolorum suorum, et factum est domui Israel in tormentum iniquitatis: propterea levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus, et accipient iniquitatem suam: et non accedent ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque ut offerant ad omnia sancta filiorum Israel: nec ad sancta sanctorum meorum: et suscipiant ignominiam suam errore, quo erraverunt. Et ponent eos ut servent custodias domus in omnia opera ejus: et in universa quae fecerunt in ea. Sacerdotes Levitae filii Sadoc, qui custodierunt custodias sanctorum meorum cum erraret domus Israel a me, isti accedent ad me ut ministrent mihi, et stabunt ante faciem meam ut offerant mihi hostiam, adipem et sanguinem, dicit Dominus Deus. Isti ingredientur in sancta mea, et isti accedent ad mensam meam, ut ministrarent mihi et observent custodias meas. Juxta utramque editionem posui testimonium, ut ex comparatione earum quod LXX senserint, quid Hebraicum teneat, scire valeamus. Septuaginta hoc significant, quod alienigenae in circumcisi corde, et carne qui habitant in medio filiorum Israel, ingredi non debeant sanctuarium Dei: Levitae autem, hoc est, sacerdotalis gradus, qui longe recesserunt a Domino in errore filiorum Israel, et erraverunt post idola sua, postquam receperint iniquitatem suam, stent in sanctuario Domini editi et janitores, ministrique domus, et mactent holocausta 544 et victimas populi: et isti sint in conspectu eorum ut ministrarent eis quod ministraverint illis in conspectu idolorum suorum, et facti sunt domui Israel in tormentum iniquitatis: et idcirco manum levasse se dicit super eos Dominus Deus: ut non accedant ad eum, et sacerdotio fungantur illi neque offerant illi in sancta sanctorum portentque ignominiam suam in errore quo erraverunt: ut scilicet ponantur in observatione custodiarum domus in omnia opera ejus, et in universa quae sunt in domo. Quod si ita est, quomodo stare poterit, ut Levitae qui longe recesserunt a Deo in errore filiorum Israel, et erraverunt ab eo post idola sua, ipsi ministrent in domo et mactent holocausta et victimas populi, et ipsi stent in conspectu eorum, ut ministrarent eis? Quid enim amplius facturi sunt sacerdotes filii Sadoc, qui custodierunt ceremonias sanctuarii Dei, de quibus dicit: Ipsi accedent ad me ut ministrarent mihi, et stabunt in conspectu meo, ut offerant mihi adipem, et reliqua? Hebraicum autem hunc habet sensum: Omnis alienigena in circumcisos corde et carne, non ingredietur sanctuarium meum, licet cum populo Israel esse videatur. Levitae autem, hoc est, sacerdotalis gradus, qui longe recesserunt a me in errore filiorum Israel, et secuti sunt idola, portabant iniquitatem suam, eo quod fuerint in sanctuario meo ministrantes in officio portarum domus, et ministri ejus. Ipsi enim offerbant holocaustum, et victimas populi, et ipsi stabant in conspectu eorum, ut mini-

strarent pro eis. Quia ergo ministraverunt pro illis in conspectu idolorum suorum, et fuerunt domui Israel in offensiculum iniquitatis, propterea levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus: et portaverunt iniquitatem suam, et non appropinquaverunt ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque accedent ad omne sanctuarium meum juxta sancta sanctorum: sed pertabantur confusionem suam, et scelera sua quae fecerunt. Pro sacerdotali enim officio, qui holocaustum et victimas omneque sacrificium offerre consueverant, rediguntur in ultimum gradum, et erunt janitores domus, in ignominiam sempiternam ut ab universo populo videantur intrante et exeunte, de qua sublimi dignitate ad quem ultimum gradum **5.45** pervenerint. Sacerdotes autem, inquit, id est, Levitae, qui sunt filii Sadoc, hoc est, justorum, sive justii Dei, et qui tempore erroris universi Israelis, custodierunt ceremonias sanctuarii mei, ipsi accedunt ad me, ut ministrent mihi, et stent in conspectu meo, et offerant mihi adipem, hoc est, piaguissimam hostiam et sanguinem, vivam scilicet et placentem hostiam Deo, et ipsi ingrediantur sanctuarium meum, et accedent ad mensam meam, ut accendant thymiama mihi, et omnem ritum sacrificii custodiant. Si autem hoc ita est, ut qui in tempore erroris et persecutionis idola sunt secuti, quae de suo corde confixerant, et non solum voce, sed et subscriptione manus asseruerunt Dei Filium creaturam, et servierunt creaturae magis quam Creatori, qui est benedictus in saecula quomodo sub sacerdotale et pontificale assumunt fastigium, et audent offerre victimas Deo, cultores quondam idolorum? Sed, ut ardentissimus poeta testatur Quidquid a multis peccatur, inultum est: Multitudo peccantium impetabiliorem fecit impiis veniam, ut qui redacti in laicos pristina sacri legii sui debuerant (Al. debuerunt) scelera deplorare, nunc resupini in pontificali solio sedant et ructent nobis simulatae fidei nauseas, immo (a) aperte perfidiae aperta compendia. Audiant igitur saltem sero, et observent praecepta omnipotentis Dei. Omnis alienigena incircumcissus corde, et incircumcissus carne, non ingreditur sanctuarium meum. Licet ille sit filius, licet cognatione sociatus, licet antiqua nobis haebeat necessitudine: si incircumcissus corde vel carne est, non introducat in sanctuarium Dei: ne ministros Christi, nostros faciamus ministros, et pro carnalibus refrigeriis, altaria Domini polluiamus. Pro eo quod nos posuimus: *Et dabo eos janitores domus in omni ministerio ejus et universi quae sunt in ea: eos videlicet Levitarum qui longe recesserunt a Deo in errore filiorum Israel, et secuti sunt idola quibus victimas immolaverunt. Symmachus ordinem lectionis sensumque*

(a) Reserpiamus post Victorium aperte perfidiae quod aliter isoclo simulatae fidei, concinnius respondet. Marianus nihilominus retinuit aperte. (b) Interpretatus est, si quid video, luxatusque per ferme quinquaginta versus subsequentes contextus

A considerans, rectius interpretatus est, dicens: *Possueram enim eos custodes januarum domus universi ministerii ejus et cunctorum quae sunt in ea, ut non ad eos pertineat qui 5.46 futuri sunt in templo, sed ad eos qui fuerunt.*

(Vors. 17 seq.) Cumque ingredierent portas atrii interioris, vestibus (sive stolis) lineis induerunt: nec ascendit super eos quidquam laneum (sive et non induerunt lanificiis) quando ministrant in portis (sive a portis) atrii interioris et intrinsecus. *Vitae lineae erant in capitibus eorum (sive cidares lineae habebant super capita sua) et feminalia linea erant in lumbis eorum, et non accingentur in sudore (sive violenter). Cumque egredierentur atrium exterius ad populum, exuunt se vestimentis (sive stolis) suis, in quibus ministraverant, et reponunt ea (sive eas) in gazophylaciis (Vulg. gazophylacio) (sive exedris) sanctuarii (vol sanctorum) et vestient se vestimentis (sive stolis) albis, et non sanctificabant populum in vestimentis (sive stolis) suis. Caput autem suum non radent, neque comam nutriunt, sed tondeant attondebunt capita sua (sive capita sua non radent, et comas non ad pressum tondebunt: operientes operient capita sua). Et vinum non bibet omnis sacerdos, quando ingressurus est atrium interius. Primum historio verba pendenda sunt. Inter cetera quae sacerdotibus praecipit sermo Dominicus, haec quoque observandum jubet, ut in ipsis portis interioris atrii, vestibus, id est, stolis lineis induantur: nec utantur laevis indumentis tam in adytis sanctisque sanctorum: vitiumque sive cidares lineae sint in capitibus eorum, et feminalia linea in lumbis. Quodque sequitur juxta Septuaginta: *Et non accingentur violenter*, pro quo Aquila et Symmachus transtulerunt, *in sudore*: Theodotius ipsum verbum Hebraicum exprimens, posuit in Jezz (צד); Aquila secunda editio, buza (Al. buza) (בזע); per quod significat, non eos violenter, arcte atque constricte instar vinetorum esse cingendos, ne in ministeriis sacerdotibus atque Leviticis inhabiles fiant, et tenere et cedere victimas, attrahere quoque nequeant atque discurrere. Et quia semel praeeperat quibus vestibus uti deberent sacerdotes, quando intrinsecus in ministeriis essent, rursum jubet ut egredientes in gazophylaciis, sive in exedris sanctorum, exuant se pristinis vestibus, et induantur aliis: ne si sanctas vestes habuerint, sanctificent **5.47** populum foris positum, qui necdum fuerit sanctificatus, nec se preparaverit in sanctificationem templi, ut sit Domini Nozararius. Per quae discimus, non quotidianis et quibuslibet pro usu vite communis pollutis vestibus nos ingredi debere in sancta sanctorum, sed munda conscientia, et mundis vestibus tenere Domini sacramenta. (b) Quod*

ab hinc scilicet, ad Pauli testimonium I Tim. v. Movet enimvero me interrupta atque hiulca explanationis series, quae, repente intermissa oratione de vestibus, nonnulla de comarum cultu ingerit, quae ad sequentem versiculum spectant, tum pauca quae

autem sequitur: *Caput autem suum non radent, neque comam nutriunt, sed tondeant attondebunt capita sua* perspicue demonstratur, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes, cultores qui isidis atque (a) Serapidis nos esse debere: nec rursus (b) comam demittere, quod proprie luxuriosum est, barbarorumque et militantium; sed ut honestus habitus sacerdotum facie demonstraretur. Pro quo dixero LXX, *Capita sua non radent, et comas suas ad pressum non tondebunt: sed operientes operient capita sua*, juxta quod discimus, nec calvitium novacula esse faciendum, nec ita ad pressum tendendum caput, ut rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos dimittendos, ut aperta sit cutis. Vel certe sacerdotes semper operire capita sua debent, juxta illud Virgilianum (*Aeneid. lib. II*):

Purpureo velare comas, adopertus amictu.

Sed haec violenta interpretatio est. Vinum autem non solum in ministerio sacerdotes non bibent atque Levitae, sed ne ingressuri quidem sancta sanctorum, ne opprimeretur mens, et sensus crassior fiat. Unde et Apostolus: Bonum est, inquit, vinum non bibere, et carnem non manducare (*Rom. xix, 21*). Et in alio loco: Et vinum, in quo est luxuria (*Ephes. v, 18*). **5.48** Manducavit enim populus et bibit, et surrexerunt ludere. Quodque concedit Timotheo, ut vini paululum bibat, perspicue demonstrat (*Al. demonstrat*) cur hoc concesserit: propter stomachum, inquit, et frequentes infirmitates (*I Tim. v*). Vestibus lineis utuntur Aegyptii sacerdotes non solum intrinsecus sed et extrinsecus. Porro religio divina alterum habitum habet in ministerio, (c) alterum in usu vitae communi. Feminalia recte assumuntur, ut honestas decorque servetur: ne scilicet ascendentes altaris gradus, et in ministerio discurrentes, revelent turpitudinem. Rasa capita habet superstitio gentilis. Vino autem quantum ad meam scientiam (*Al. notitiam*) pertinet, non reor aliquem se abstinere gentiliu. Quae universa quid juxta sensum indicent spirituales, sequentia verba monstrabant. Esse indumenta sancta et spiritualia, docet et Apostolus, dicens: Induimini Dominum Je-

doe de abstinentia a vino, tandemque abrupte in priorem rectit sermonem de vestibus, post quarum sane luculentam enarrationem, rursum de fugienda capillorum luxuria, atque ebrietate disserit. Nec fore dubito, quin ita sentiat, quicumque totam hujusce capituli expositionem sedulo expendit. Quo autem pacto ad pristinum rectumque ordinem restitui queat, non obscure docet Rabanus. Amovenda primum hinc si tota subsequens lacinia triginta novem versuum, ut pro illis e vestigio, atque una serie continetur: *Vestibus lineis utuntur Aegyptii sacerdotes*, etc., ad fere medium col. 550, post alterum locum e Proverbiis xx, 25. Tunc ipsa lacinia secunda in duas veluti partes, quarum prima quae de capillorum cultu agit, ibi inserenda usque ad ea verba post Virgili versum: *sed haec violenta interpretatio est*. Altera quae temperantia a vino laudat, Rabanus legit. Sed quando non etiam mss. praesto est auctoritas, impressa lectione nequaquam immu-

sum Christum (*Rom. xii, 14*). Et in alio loco: Induite vos viscera misericordiae, bonitatis, humilitatis, mansuetudinis, et patientiae (*Coloss. iii, 12*). Et iterum: Exspoliati vetere homine cum operibus ejus, et induti novo qui renovatur in scientiam, juxta imaginem Creatoris (*I Cor. xv, 54*); quod et illud significare puto: Oportet enim corruptivum hoc indui incorruptionem, et mortale hoc indui immortalitatem. Cum autem corruptivum indutum fuerit incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, et reliqua. De sacerdotalibus vestibus in Exodo plenius scriptum est (*Exod. xxviii*): et nos olim edidimus librum (*Epist. 64, ad Fabiolam*), ad cuius interpretationem diligens mittendus est lector. Neque enim possumus latam materiam brevi sermone comprehendere. Haec vestimenta proprio nobis labore conficiamus, quae texta sunt desper, qualem et Dominus, habebat tunicam **5.44** quae scindi non potuit (*Joan. xvi*); quibus induimur, quando secreta Domini et arcana cognoscimus, et habemus spiritum qui scrutatur etiam alta et profunda Dei, quae non sunt monstranda vulgo, nec profundera ad populum, qui non est sanctificatus, nec Domini sanctitudini preparatus: ne si majora se audierint, majestatem scientiae ferre non possint, et quasi solidio suffocentur cibo, qui adhuc lacte infantiae nutriendi sunt. Esse autem e contrario pessima vestimenta, docet Scriptura divina, ut est illud quod in Psalmis de Juda proditor cantatur: Indutus est maledictione sicut vestimento (*Ps. cxviii, 29*). Et post paululum: Fiat ei sicut vestimentum, quo circumdatur, et sicut zona quae semper accingitur. Unde et Dominus qui pro nobis doluit, et nostra peccata portavit in Zacharia sordida dicitur habere vestimenta, de quibus scriptum est: Et Jesus erat indutus vestibus sordidis (*Zach. iii, 4*): quae postea deponit, Scriptura dicente: Auferite ab eo vestimenta sordida et induite eum potere, et reliqua. Quod autem sequitur: *Vitae, sive cidares lineae erant in capitibus eorum* puto coronam ostendere gratiarum, de qua scriptum est: Coronam enim gratiarum suscipiet tuus vertex (*Prov. iv, 9*). Nec illud nobis de aperto et nudo capite facit questionem, quod Apo-

tata, lectorem de lutatione monuisse satis abunde sit.

(a) Antea erat Serapis. S. Ambrosius epist. ad Sabinum: *Ipsi capita et supercilia sua radunt, si quando Isidis suscipiunt sacra.*

(b) Mos hodiernus comas dimittendi, barbarorum fuit et luxuriosorum et militantium: non honestiorum virorum et Christianorum, quibus praecipitur, ne comam nutriant, Mart.

(c) Erant nempe laicorum vestes et clericorum primis Ecclesiae saeculis communes, ad clerici iis, quibus in vita communi, vestibus utebantur in sacris operandis, mundioribus atque optimis. Paria habet S. doctor lib. i contra Pelagium, vestium ornamenta improbandum. Quae sunt rogo, inquit, inimicitiae contra Deum, si tunicam habueris mundiorum? si episcopus, presbyter, et diaconus, et reliquis ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum cum candida veste processerit? Vide quae in hunc locum annotavimus tom. II, col. 715.

stolus loquitur: Mulier debet velamen habere super caput, propter angelos. Si enim non velatur mulier, attondeatur. Sin autem, turpe est mulieri tonderi aut radi, operiatur. Vir enim non debet operire caput, cum sit imago et gloria Dei: mulier autem gloria viri est (II Cor. xi, 10). Si enim virorum est non operire caput, videtur esse contrarium, quomodo nunc sacerdotes capita vittis, vel cidare opere iubeantur. Sed si legamus diligentius, ex prioribus solvantur presentia. Supra enim dicitur: *Quando ministrant in portis atrii interioris et intrinsecus*. Si enim ingrediamur ad sancta et stemus in conspectu Domini, capita nostra operire debemus: Quia non iustificabitur in conspectu Domini omnis vivens (Ps. cxlv, 2). Et: Ab infantia cor hominis appositum est ad militiam. Denique et femalibus appositum utitur, ne ulla in conspectu Dei pollute conscientia et operis nuptialis appareat turpitudine. Quibus femalibus accingi vult Saluator apostolos, dicens: Sint lumbi vestri accincti, et lucerna ardentes in manibus vestris (Luc. xii, 35). Et Apostolus credentibus **550** loquitur: State ergo accincti lumbos vestros in veritate (Ephes. vi 4). Et imitatores Christi audient illud, quod de eo scriptum est: Erit iustitia accinctus lumbos, et variatelo circumdatus latera (Isa. xi, 5). Et hac ipsa zona, qui sanctus est et ad virtutum culmen ascenderit, nequaquam violentere astringitur: ne invitus bonum continentie observare videatur, et in sudore vultus sui comedere panem, sed preceptum Domini facere voluntate. Denique quando foras egredietur, et miscet se populo, sacerdotalia vestimenta deponit in gazophylacio, in quo dominice divitie conservantur: et aliis utitur vestibus sacerdotis, aliaque doctrina ad vulgus ignobile, ne sanctificetur populus in stolis eorum. Grave est multitudini onus ultra vires suscipere, dicente Salomone: Laqueus est viri, cito quid de suis sanctificare: cum enim votum fecerit, surrepit penitentia (Prov. xx, 25, sec. LXX). Denique et Nazarei sponte se offerunt: et quicumque aliquid voverit, et non impleverit, voti reus est. Unde et de viduis dicitur: Cum luxuriata fuerint, in Christo nubere volunt: habentes damnationem, qui primam fidem irritam fecerunt (I Tim. v, 11, 12). Melius est enim non promittere, quam promittere et non facere. Anna obtulit Samuel, qui in aeterna sanctitate permansit (I Reg. i). Et Manue obtulit Samson filium, sed sanctificationem capillorum ejus Dalila turpavit (Judic. xiii). Denique Dominus recessit ab eo, et cecitate damnatus est, nisi quod postea crescentibus capillis, pristinum robur accepit, et in typo Christi multo plures alienigenarum mortuus quam vivus occidit. Vult autem Dominus sacerdotes suos capillos sanctificationis habere perpetuos, et operiri capita eorum, non aliquo extrinsecus velamento, sed sua naturalique casarie, non ad ornatum atque luxuriam, sed ad honestatem. Unde et capilli capitis apostolorum numerati sunt, dicente Salvatore: Vestri autem capilli capitis numerati

A sunt (Math. x. 30). Illius capitis, de quo in Ecclesiaste scriptum est: Sapientis oculi in capite ejus (Ecc. i, 14). Caput autem viri Christus est, quod peccator conculeat et despiciat, et ut ita loquar, radit novacula, et auferit ejus pulchritudinem. Quod et filii Ammon fecerunt his quos David legatos miserat (II Reg. x). Sin autem legis praevaricatio inhonorat Deum, consequenter qui legis praevaricatio conservat, honorat **551** eum: ut impleatur quod scriptum est: Ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem (Joan. v, 13). Porro quod sequitur: Ut omnis sacerdos quando ingressurus est atrium interius, vinum non bibat, perspicuum est, in ebrietate et si cetera statum mentis evertit: et non plene nos sapere, quando vini satietate (Al. vino et satietate) animus occupatur. Ebrietate autem non solum in potione vini, sed in omnibus rebus ostenditur, quibus et in contractibus et in negotiis saeculi, et damnis ac lucris, amore et odio mens inebriatur et fluctuat, et statum suum tenere non potest. Et quia fragili carne circumdamur, et cogimur pro victu atque vestitu et necessariis, quae ad corpus pertinent, aliqua facere, quae facere non debemus, saltem hoc a nobis exigitur, ut quando in nos revertimur, et seminus curati sumus, et interiora atque adyta templi ingredimur, recedamus a vitiis saeculi, et ne minima quidem peccata faciamus. Per quae ostenditur et peccare nos pro necessitatibus carnis peccata levia: et rursum esse tempus quando atrium ingredientis interioris, ab omni ebrietate mundi atque alieni esse debemus.

C (Vers. 22 seqq.) Viduam et repudiatam sive ejectam non accipiet uxorem, sed virginem [Vulg. virginis] de semine domus Israel. Sed et viduam quae fuerit vidua a sacerdote, accipiet: et populum meum docebunt, quid sit inter sanctum et pollutum, et inter mundum et immundum ostendent eis. Et cum fuerit contraversia (ut in LXX additum est, sanguinis) stabunt in iudiciis meis, et iudicabunt leges meas, et praecepta [Vulg. addit mea] in omnibus solemnitatibus meis custodient. Omnis hic locus praecepta continet sacerdotum, qui post multa quae supra exposuimus, iubeantur viduam, et repudiatam, sive ejectam, non accipere uxores. Vidua et repudiata est synagoga, id est congregatio Judaeorum, quae Dominum non recepit. Unde ejecta recte dicitur, sive vidua synagoga. Ejecta vero haereticorum frequentia, qui exierunt a nobis, quia non erant ex nobis. Sed virginem, inquit, de semine domus Israel, quae nutrita est in domo Dei, in lege et prophetis, de qua et Apostolus loquitur: Volo omnes vos virginem sanctam exhibere Christo (II Cor. xi, 2). Ista est virgo de qua et alibi dicit sermo divinus: Anna illam, et servabit te: circumda **552** illam, et exaltabit te: honora eam, ut te amplectetur (Prov. iv, 8). Quae sit autem virgo quae amanda sit, et suum custodiat amatorem, sciet qui illud legerit: Hanc dilexi et quiesivi ab adolescentia mea, et quiesivi sponsam ducere mihi, et amator fui decoris ejus (Sapient. viii, 3). Et iterum: Et omnium Dominus dilexit eam. Non solum aut virginem, sed et vi-

A duam debent sacerdotes ducere, quae tamen alterius sacerdotis uxor fuerit: scientiam videlicet, quam alius Dei cultor invenerit. Neque enim nova tantum contenti debemus esse doctrina, sed et veterem excolere, et nostro iungere comitatu, si tamen in sacro cultu fuerit erudita. Sacerdotis quoque officium est docere populum quid intersanctum et pollutum, inter mundum et immundum sit: ut prius referamus ad dogmata secundum ad opera quae per carnem efficiuntur. Delicta enim quis intelligit (Ps. viii, 43)? Et cum fuerit controversia de omni re, sive ut Septuaginta transtulerunt, sanguinis, hoc est quod ad mortale pertinet crimen, stabunt sacerdotes in iudiciis meis, ut non iudicent secundum honorem, nec accipiant personam pauperis, sive divitis in iudicio: sed stent in iudiciis Dei, et recordentur illius psalmi: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat (Ps. lxxxi, 4), deos appellans qui habent iudicium de hominibus potestatem: qui in quo judio iudicaverint, iudicabitur de eis (Mal. vii.) Lege, inquit, meas et praecepta mea in omnibus solemnitatibus meis custodient, ut scient quomodo, nobis Christus Pascha sit immolatus: quomodo septem hebdomadas implere debeamus gaudii atque letitiae, et humiliare animas nostras in jejuniis; clangorem tubarum intelligere et scenopegias spirituales, in quibus dicimus: Advena sum ego et peregrinus sicut omnes patres mei (Ps. xxxvii, 13). Hic sunt vere solemnitates Dei, quas consequentius quae Pentateuchum disserens interpretabitur. Prima virtus est sacerdotis, non tantum docere quae noverit, sed omnes Dei festivitates custodire, ut possit aliis custodienda praecipere quae et ipse observaverit. Sacerdotum autem officium esse legis habere notitiam, et in Malachia discimus, qui ait: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est (Mal. ii, 7).

(Vers. 25 seqq.) El sabbata mea sanctificabunt, et ad **553** mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur (pro quo Septuaginta transtulerunt, et super animam hominis non ingredientur, ne polluantur): nisi ad patrem, inquit, et matrem, filium et filiam, fratrem et sororem quem vtrum non habuit, (a) contaminabuntur. Et postquam fuerit mundatus, septem dies numerabuntur ei, et in die introitus sui in sanctuarium et ad atrium interius, ut ministret mihi in sanctuario, offeret pro peccato suo Domino Deo (sive offeret plationem). Non erit autem eis haereditas: ego haereditas eorum, et possessiones non dabit eis in Israel: ego possessio eorum. Adhuc sacerdotibus praecipitur: in quibus observandum, quod non dixerit absolute: et sabbata sanctificabunt: vel juxta Isaiam: Neomenias et sabbata vestra odit anima mea (Isai. i, 13): sed cum distinctione, sabbata mea. Unde et in

(a) Vulg. quae alterum virum non habuerit: attamen Hier. in subnexa expositione, si soror, inquit, virgo permanet, nec ullius viri fuerit maculata complexu. Tum habet quoque, in quibus contaminabatur. Paulo post Victor. ad Vulgatam lectionem, pro peccato suo

A Evangelio scriptum est: Sacerdotes in templo sabbatum violant, et absque culpa sunt (Matt. xii, 5): non sabbatum Dei, sed sabbatum litterae, sabbatum Judaeorum, quod recte violant qui sunt genus electum, regale, sacerdotale. Porro sabbatum quod sanctificatum est, illud intelligamus, quod et Apostolus docet, relictum esse populo Dei, de quo dicitur: Si intrabunt in requiem meam (Ps. xciv, 11): quod Hebraice (b) sabbatum nominatur. Sanctificat autem sabbatum Dei, qui non portat onus peccati in sabbato, nec dicit: Sicut onus grave gravatus sunt super me (Ps. xxxvii, 5). Qui talis est, non colligit ligna in sabbato: nec superedificat fundamentum Jesu Christi, ligna, fenum, stipulam (I Cor. iii); nec accendit ignem qui inutilem consumat materiam, et die sabbati in quo permanet loco: nec foras egreditur, sed quasi columna in templo Dei positus permanet, super quo Joannes scribit in Apocalypsi: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius (Apoc. iii, 12). Quoque sequitur: Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur: proprie sacerdotalis officii est, mortuam non tangere, ut qui pro aliorum vitiis deprecatur, ipse ad altare mundus accedat. De quibus mortuis et Saluator loquitur in Evangelio: Dimitte mortuos ut sepeliant mortuos **554** suos (Matth. vii, 22). Isti contaminantur in patre mortuo, quando relinquunt Creatorem suum: et in matre mortua, de Ecclesia recedentes: in filio quoque et filia, quod aliud ad cogitationes, aliud ad opera pertinet, quod significantes Graece dicitur *καὶ υἱὸν καὶ θυγατέρα*. Fratrem quoque et sororem, qui eodem renatus est spiritu, si putaverit mortuum, contaminatur in eo: ita dumtaxat si soror virgo permanet, nec ullius viri fuerit maculata complexu. Ex quibus intelligimus privilegium virginalis, quod cuiuslibet viri contactus, perfectam auferat puritatem, quae utrum recte, perperam in dicta sint, lectoris arbitrio relinquamus. Nature quoque super hoc probatur affectus, ut ordine charitatis juxta quod scriptum est: Ordinate in me charitatem (Cant. ii, 4) post rerum parentem Deum, carnis quoque pater diligatur et mater: filius et filia: frater et soror: ita dumtaxat si de domo non exierit, nec in alterius transierit potestatem. Postquam autem sacerdos fuerit emundatus purificationis ordine, quae in Mosala lege conscripta est, septem dies numerabuntur ei, vel perfectus numerus penititudinis, vel post consummationem mundi, quando ad veram transimus oegodiam, ut introeat sancta sanctorum (hoc est enim interius atrium) et possit ministrare in sanctuario et semper offerre pro peccato conscientiae victimam: nec ullum tempus sit quo non recordetur maculatum se fuisse super patre et matre, filio et filia, fratre et

ail Dominus Deus.

(b) In Hebraico, inquit Victor., est *שַׁבְּתוֹת*, non sabbatum. Verum Hieron. ad vocem quietis, quae sabbatum quoque significat, alludit, non vocem sabbati.

sorore. Multa quippe facere compellimur in saeculi huius angustiis constituti, vel conditione carnis, vel fragilitate naturae. Qui autem talis existerit, ut ministret in sanctuario, et atrium ingrediatur interioris, et offerat semper Deo sacrificium, ita ut verus sacerdos sit, immo imitator ejus, de quo scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech (Ps. cix, 4.) iste nullam habebit hereditatem, nisi Deum qui est hereditas ejus: nec accipiet possessionem in Israel, hoc est, inter vulgus ignobile; sed sacerdotalem, ut dicat de eo Dominus: Ego sum hereditas, 555 et ego possessio eorum. Quem cum invenerint, loquentur ab dicent: Tenebo eum, et non dimittam illum; et psallent eum propheta: Pars mea Dominus (Ps. ii, 26.)

(Vers. 29, 30.) Victimam et pro peccato et pro delicto (sive pro ignorantia) ipsi comedent, et omne votum (sive separatio) in Israel ipsorum erit. Et primitiva omnium primogenitorum, et omnia libamenta ex omnibus quae offeruntur, sacerdotum erunt, et primitiva ciborum vestrorum dabitur sacerdoti, ut reponat benedictionem domui suae (Vulg. tuæ) (sive ut ponat benedictiones super domos vestras.) Pro victima et sacrificio, quod Hebraei dicunt MANA (מנחה), Aquila et Symmachus interpretati sunt, donum. Rursus pro voto quod Septuaginta ἀφ' ὧν, hoc est separationem transtulerunt. Aquila et Symmachus et Theodotio ἀνὰ μέρος interpretati sunt, quod Hebraei dicunt HEREM (הרם). Et considerandum quod omnia quae nunc pro prophetam Dominum loquitur, per Moysen ante jam dixit. Querendumque cur eadem quae dicta sunt repetat: Ut videlicet que in mentibus hominum sunt, vel legendi negligentia, vel audiendi contemptu et oblivione deleta, viva voce innoventur, quae non sit scripta calamo et atramento, sed spiritu et verbo Dei. Unde et Salvator nullum volumen doctrinae suae proprium dereliquit, quod in plerisque apocryphorum delramenta confingunt: sed Patris et sui Spiritu quotidie loquitur in corde credentium. Et haec est responsio adversum eos qui calumniantur prophetas, cur quae in Pentateucho continentur in suis voluminibus replicent. Victimam igitur, et pro peccato, et pro delicto, sive ignorantia, comedant sacerdotes, de quibus scriptum est: Peccata populi mei comedent (Osee iv, 8.) Nec tantum gaudendum est ad oblationem munere, quantum timendum ad honoris condemnationem, si eo abutatur indigne. Primitiva juxta litteram sunt animantium, et inanimantium quae prima nascuntur, et quae primum terra gignit. Primitivae quoque ciborum nostrorum sacerdotibus offeruntur, ut nihil gustemus novarum frugum, nisi sacerdos ante gustaverit. Hoc autem facimus, ut reponat sacerdos benedictionem, et oblationem nostram in domo sua: sive ut ad imprecationem suam Dominus benedicat domibus nostris. 556 Grandis dignitas sacerdotum: sed grandis ruina eorum si peccant. Laetetur ad ascensum, sed timeat

(a) Adito hujus loci interpretes, quorum recoquere otissimas doctrinas non libet.

A mus ad lapsum. Non est tanti gaudii excelsa tenuisse, quanti mœoris de sublimioribus corruisse. Neque enim solum pro nostris delictis reddemus rationem: sed pro omnium, quorum abutimur donis, et nequaquam sumus de eorum salute solliciti.

(Vers. 31.) Omne morticinum et captum a bestia de avibus, et de pecoribus, non comedent sacerdotes. Et juxta litteram, omni generi eleoto, regali et sacerdotali, quod proprie ad Christianos refertur, qui uncti sunt oleo spirituali, de quo scriptum est: Unxit te Deus tuus oleo exultationis pro participibus tuis (Ps. xlv, 8.) hæc præcepta conveniunt, ut morticinum non comedat tam de avibus quam de pecoribus, cujus nequaquam sanguis effusus est, quod in Actibus apostolorum dicitur suffocatum, et quæ (a) necessario observanda, apostolorum de Jerusalem Epistola monet (Act. xv.) et captum a bestia: quia et ipsum similiter suffocatum est: et condemnat sacerdotes, qui in turdis, fœculis, glibris, et cæteris hujusmodi, hæc aviditate gulae non custodiunt. Possumus autem juxta anagogen morticinum dicere, in quo animæ sanguis emortuus est, et imitator Nabal Carmelium, qui interpretatur stultus: et audita ira David pavore contremuit, et mortuum est cor ejus in eo (I Reg. xxv.) Captus autem a bestiis, quarum ne morsibus lanietur, propheta suspirat, dicens: Ne tradas bestiis animam consilentem tibi (Ps. lxxiii, 19.) ille dicendus est qui adversarii leonem morsibus devoratur et parvi qui non mutat varietatem suam, et ursæ que raptis sævit catulis, et luporum Arabia (Al. rabie,) et reliquarum bestiarum, (b) quas in varietate demonum accipimus. Aves autem illas esse dicimus, quæ ponunt in celum suum, et illa pecora, quæ prona in terraque vergentia, ventri tantum, et his quæ sub ventre sunt serviunt.

(Cap. XLV. — Vers. 1 seqq.) Cumque ceperitis terram dividere in possessionem (Vulg. sortito,) separate primitias Domino sanctificatum de terra longitudinis (Vulg. longitudine) viginti quinque millia: et latitudinis (Vulg. latitudine) decem millia: sanctificatum erit in omni termino ejus per circuitum. Et erit ex hoc (Vulg. omni parte) sanctificatum, quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum, et quinquaginta cubitis 557 (Vulg. addit. in) suburbana ejus per gyrum. Et a mensura ista mensurabis longitudinem viginti quinque millium, et latitudinem decem millium, et in ipso erit templum (sive sanctificatio) sanctumque sanctorum. Sanctificatum de terra erit sacerdotibus ministris sanctuarii, qui accedunt ad ministerium Domini, et erit eis locus in domos, et in sanctuarium sanctitatis. Viginti quinque millia longitudinis, et decem millia latitudinis. Levitæ autem qui (Vulg. erunt Levitis, qui etc.) ministrant domui: ipsi possidebunt viginti gazophylacia (pro quibus Septuaginta transtulerunt: ipsi tenebunt civitatem ut habent.) Et possessionem civitatis dabitur quingentis millibus latitudinis, et longitudinis viginti quinque milli-

(b) In Vatio. ms quarum varietate demones accipiunt.

bus, secundum separationem sanctuarii omni domui Israel. Principi quoque hinc et inde (a) de separatione (vel primitiis, sanctuarii in possessionem civitatis contra faciem separationis sanctuarii, et contra faciem possessionis urbis a latere maris usque ad mare, et a latere Orientis usque ad Orientem, longitudinis autem juxta unamquamque partem a termino Occidentali usque ad terminum Orientalem, terræ (Vulg. de terra) erit ei possessio in Israel: et non copulabuntur (sive vastabunt) ultra principes populum meum: et (Vulg. sed) terram dabitur domui Israel secundum tribus eorum. Post ceremonias sacerdotum cultumque eorum et cibum, quæ debeant sumere, quæ vitare: nunc terræ sanctæ facit, descriptionem, et antequam omnem in tribus dividat, de cunctis tribubus jubet eligi locum, qui in longitudine habeat viginti quinque millia, et in latitudine decem millia. Et quia non est positum cubitorum sive pedum aut ulnarum, subintelligi datur significare calamum qui erat in manu viri, et habebat mensuræ sex cubitos, et sextam partem unius cubiti, id est, ἡξακτὼν. Diligens suppetet lector, quot calami mille passus faciant, et quam multa millia in longitudine fuerit, et latitudine. Post quam descriptionem, rursus præcipit, ut de sanctificata terra, quæ electa est ex omnibus tribubus Israel, id est, viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine, eligatur ad ædificandum sanctuarium, id est templum Domini, alia intrinsecus terra quingentorum calamorum per circuitum, 558 hoc est, duum millium. Et ne forsitan ædificio templi, quæ alias jungerentur, præcipit ut quinquaginta cubitis per circuitum terra sit vacua in suburbana: vel ut Symmachus et Theodotio et LXX transtulerunt, in terminum, et separationem et spatium. Hæc descriptione finita, alia ex integro separandas sanctificationis mensuræ præcipitur, ut viginti quinquemillium calamorum in longitudine, et latitudine decem millium, post superiorem mensuram terra alia metiatur, in qua nequaquam sit templum, id est sanctum, sed sanctum sanctumque sanctorum, et habitent in ea sacerdotes, qui accedunt ad ministerium Domini. Habitent autem eo tempore, quando sacerdoti funguntur officio, et sit ipsa, ut diximus, possessio viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine. Porro Levitæ, qui sacerdotibus serviunt, et habent propria ministeria, accipiant locum ad ædificanda viginti gazophylacia juxta Aquilam exedras: juxta Symmachum thalamos; juxta Theodotionem, gazeros, sive ut LXX transtulerunt, civitates. Per quod intelligimus, separatam quendam locum ad habitationem Levitarum, ubi vocabulo nuncupari, qui locus quinque millia habeat calamorum in latitudine, et viginti quinque millia in longitudine. Hæc autem omnia, id est, sanctuarium, et alterum sanctuarium, sanctumque sanctorum, et habitacula sacerdotum, et domus Levitarum, qui ministrant sa-

(a) Victorius, hinc et inde in separationem, vel primitiis sanctuarii, et in possessionem, etc., juxta Vulgatam, atque Hebræum textum, et Græcum.

cerdotibus, appellantur loca separata et consecrata in ministerium, et in sanctificationem domui Israel. Post quadruplicem terræ sanctæ descriptionem, ponitur quinta divisio. Princeps, sive dux populi accipiat hinc et inde, hoc est, ex utraque parte sanctuarii in possessionem suam, et in urbe veretur: respiciatque ejus possessio ad separatum templum locum, et faciem urbis: sitque a latere maris, hoc est, ab Occidente, usque ad alterum latus maris, latitudinem habens, quam inferius in descriptionem tribuum singularum propheta describit. Denique sequitur: In longitudine autem juxta unamquamque 559 partem, quam singula tribus accipiant, a termino Occidentali, id est, maris, usque ad terminum Orientalem, qui ubi finiatur, in tribuum descriptione noscetur. Et hæc erit possessio duca, sive principis in terra Israel. Hæc interim dicta sint, ut simplex historiæ sermo noscatur. Cæterum si voluerimus comparare spiritualibus spiritualia, et juxta quosdam interpretes ad altiora conscendere, qui asserunt figuram futurorum esse præsentia, et omnia quæ dicuntur pertinere ad celestem Jerusalem, quæ est mater omnium nostrum, et Ecclesiam primitivorum, non quidem difficile erit dicere quæ dicta sunt ab aliis: sed verum ne hujusmodi expositionem prudens lector nequaquam recipiat. Unde ad præsens tempus, et ad Ecclesiam quæ nunc laborat in mundo, et ad celestia ire festinat, referenda sunt omnia, ut de universo mundo eligantur alii in possessionem Dei, qui sanctum possideant; alii, qui ad majora profeceant, teneant sancta sanctorum. In ministris quoque ordo diversus est sacerdotum et Levitarum quorum alii orationibus suis atque virtutibus quotidie sacrificia offerunt Deo; alii in secundo, et minori gradu sunt, ut eis ministrent, et per eos qui ad virtutum culmina conscenderunt, et ad extremum sit dux sive princeps, qui tantum possit, ut contra unam tribum possessionem accipiat; unusque meritum compenset merita plurimorum, et primum dum versatur in sæculo, de mari usque ad mare latitudinem possideat; deinde ab Occidente, sive a mari usque ad Orientem, ut præsentia derelinquens, ad futura festinet, et habeat certam possessionem suam, et nequaquam principes aliena desiderant, et unaquæque tribus suam partem teneat: quod proprie ad episcopos et Presbyteros, referri potest, quibus dicitur, ut non vastent atque depopulentur ultra populum Dei, nec terram Israel hereditate possideant: sed unusquisque habeat possessionem suam quæ gradui illius constituta est. Viginti quinque autem millia referuntur ad sensus, quæ quater posita sunt. Porro decem millia ad perfectam scientiam, ut in altero simplex tantum tenetur historia, in altero etiam de theologia, et supernis virtutibus disputetur: 560 quia decernarius perfectus est numerus. Illud quoque considerandum, quod sacerdotes, qui in majori gradu sunt constituti, viginti quinque millia possideant

in longitudine, et decem millia in latitudine. Levite autem, id est inferior gradus, eundem quidem numerum habeat in longitudine, hoc est, viginti quinque millia: sed latitudo ipsorum quinario numero finiatur. Unde et viginti tantum tenent gazophylacia: in quo numero offerunt munera Esau. Princeps vero qui vere princeps in populo est, et meretur ducis nomen accipere, hinc inde accipit possessionem sanctuarii: ex omnibus videlicet qui ei voluntate subiecti sunt, et urbis habitator est, multorumque salutem, suam mercedem facit. In priori templo, quod dicitur sanctuarium, quingenti per singula latera calami describuntur: et rursum quinquaginta cubiti, quibus omnis sacerdotum possessio separatur. In secundo autem sanctuario, ubi sunt sancta sanctorum, latitudo templi et spatium non describitur, sed incertus numerus est. Quod quidem et in possessione principis invenimus, qui absque ullo numero habet possessionem in populo Israel, dum profectus universorum redundat ad principem: et discipulorum salus, primum magistrorum est.

(Vers. 9.) *Hæc dicit Dominus Deus: Sufficiat vobis, principes Israel: iniquitatem et rapinas intermitte, et iudicium, et iustitiam facite, et separate confinia vestra a populo meo, ait Dominus Deus. Pro rapinis LXX misericordiam transulerunt: pro confiniis, oppressionem. Est autem sensus: Quia accepistis partem vestram, o principes, Scriptura dicente: Principi quoque hinc inde in separationem sanctuarii possessionem civitatis, subauditur dabitur; et tanta est vestra potentia, ut unus tribus partem acciperet vestra possessio: ideoque præcipio atque commoneo, ut sufficiat hoc usque iniquitatem fecisse et rapinas, dum aliena invaditis atque diripitis. Et quia scri-*

(a) Verba istæ, *Hinc per Isaiam dicitur, Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci*, nos primum sufficimus integrando sensui, qui antea absque illis habebat; manifesto enim (quod mirum est, nomen hactenus Hieronymianorum interpretum animadvertisse) quæ causali quæ conjunctioni responderet, collectiva altera decrat. Supplevimus autem non ex ingenio, sed Hebraice lectionis auctoritate: quamque ille longam præterea laciniam ex commentariis in lau-

plum est: Dimitte malum, et fac bonum; e contrario, iudicium facite atque iustitiam (Ps. xxxvi, 27), iudicantes pupillo, et iustificantes viduam: separate vestra confinia a populo meo, ne videlicet terminos transferatis. Et quia ipsa vicinia ledit humiliorum, qui supercilium 561 maioris et potentioris non potest sustinere, (a) hinc per Isaiam dicitur: Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Hoc interim dictum sit ad illius temporis populum. Cæterum et nostris principibus præceptum poterit coaptari, qui in morem Pharaonis, et Egyptiorum opprimunt filios Israel per potentiam, nec meminerunt scriptum: Duceam te constituerunt, ne eleveris: sed esto inter eos quasi unus ex ipsis (Ecl. xxxii, 1). Et illud quod in Evangelio 562 Dominus loquitur: Si autem dixerit servus ille in corde suo, moratur dominus meus venire, et experit percuto servos et ancillas, comedere et bibere, et inebriari, veniet 562 dominus servi illius in die qua non putat, et hora qua nescit, et videt eum, et partem ejus ponet cum infidelibus (Luc. xii, 45, 46). Discipulos quoque suos in Evangelio secundum Matthæum his præceptis erudit: Scitis quoniam principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non sic erit inter vos: sed qui voluerit (b) esse primus, sit omnium servus. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro pluribus (Matth. xx, 25). Multa sunt si voluerit de sacris Scripturis revolvare, ubi majorum superbia coercetur, et ad humilitatem omnes Domini provocantur dicentis: Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29).

datum Isaiæ locum subdit, quæ minime erat ad rem nostram. Pronum quoque fuit opinari, vocum similitudine *Hinc et Hoc*, quarum altera reperta a nobis peripocæ, altera subsequens peripocæ inchoatur, deceptum veterem scribam, priora verba, qui solennis est lapsus, propterantibus oculis prætermisisse. (b) Videtur juxta Rabanum, quemadmodum et in sacro est textu, supplendum, qui voluerit in vobis magnus esse, fiat minister: et qui voluerit esse, etc.

LIBER DECIMUS QUARTUS.

561-562 Quod in principio templi Ezechielis debui dicere, nunc præpostero ordine in fine dicturus sum, illius versu cui memor (Virgil. lib. vi. Æneid.) :

Hic labor ille domus, et inextricabilis error.

De quo et in alio loco idem poeta decantat (Æneid.) :

Ut quondam Creta fertur labyrinthus in alta:
Paritibus textum cæcis iter, accipitque
Mille viæ labuissæ dolos, quæ signa sequendi
Falleret indopreus, et irremissibilis error.

Ita et ego istarum Scripturarum ingressus Oceanum, et mysteriorum Dei, ut sic loquar, labyrinthum, de quo scriptum est: *Posuit tenebras latibulum suum*: Et: *Nubes in circuitu ejus* (Ps. xvi, 12): perfectam quidem scientiam veritatis mihi vindicare non audeo, sed nosse cupientibus aliqua doctrinæ indicia præbuisse, non meis viribus, sed Christi misericordia, qui errantibus nobis ipse dolos tecti ambagosque resolvit, cæca regens Spiritu sancto vestigia; quem sequentes, ad portum explanationum

prophete Ezechielis pervenire poterimus, in quem extremus, id est, quartus decimus liber est. Quem si, orante te, virgo Christi Eustochium, ad finem usque perduxero, et Dominus vite hujus concesserit spatium, transibo ad Jeremiam, qui unus nobis remanet prophetarum; ejus interpretatio, mei quidem laboris, et tuarum orationum, sed proprie Christi erit clementia.

563 (Cap. XLV. — Vers. 10, seqq.) « Statera justa et ephi justum et batus justus erit vobis. Ephi et batus equalis (Vulg. equalis), et unius mensuræ erunt, ut capiat decimam partem cori batus, et decimam partem cori, ephi: juxta mensuram cori erit aqua libratio eorum. Siclus autem viginti obolos habet (Vulg. habet). Porro viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli minam faciunt (Vulg. faciunt). LXX: Statera justa, et mensura justa, et chenix justus erit vobis ad mensuram, et chenix similiter unus erit ad accipiendum. Decima pars gomor chenix, et decima pars gomor, ephi. Gomor erit æquum (a) ad pondus viginti oboli. Viginti sicli: quinque et viginti sicli, et quindecim sicli mina erit vobis. » Ille locus juxta LXX non coheret, et pœnitius intelligi non potest, dum non solum numeros mensurarum, sed etiam nomina commutantur. Pro ephi enim interpretati sunt mensuram, generale nomen pro speciali, et pro bato chœnica: pro homer quoque Hebraico, qui Græce dicitur χόπις, transulerunt gomor: rursumque pro bato chœnica. Dicamus ergo juxta Hebraicum et litteram, et quid nobis videatur, in singulis apertius explicemus. Statera quæ Hebraice dicitur מִשְׁכָּלָה (miscale), in his intelligitur quæ appenduntur. Epha autem, quæ in Græco sermone corrupte dicitur Ἐφα, ad mensuram pertinet variarum frugum, verbi gratia, tritici, hordei, leguminum. Porro batus, qui Hebraice בַּת (bat), eadem mensura est quæ et ephi, et in speciebus tantum liquidis, vini et olei, et istiusmodi. Corus triginta habet modios, et in utraque mensura, hoc est, tam aridarum quam liquentium tenet principium. Decima pars cori in his, quæ modio mensurantur, appellatur epha, id est, tres modii: et decima pars cori in speciebus liquidis, vocatur batus sive Vadus: ut ejusdem mensuræ sit epha et batus. Porro siclus, qui Græce dicitur σίκλος, viginti habet obolos. Mina vero quæ appellatur mina, habet siclos sexaginta: qui faciunt obolos mille ducentos. Quod autem dicitur, viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli minam faciunt, lectori turbare non debet. Idcirco enim difficultas in numeris ponitur, ut 564 intentum animum faciat auditoris. Unde et multa dicuntur in parabolis et enigmatibus, ut qui habet aures audiendi, audiat (Luc. vii). Omnisque prophetia in obscuritate continet veritatem, ut discipuli intrinsecus audiant: vulgus

sub finem. (c) Victorius, cotylam, id est cyathum olei de decem cotylis, quæ decem cotyla, etc., ad Græcum exemplar.

(a) Pro ad pondus Victorius juxta Græcum substituit, et appendiculum, nam et Hieron. pro siclo LXX vertisse appendiculum tradit.

(b) Videtur quæ de hac sententia diximus ad ep. 53,

A ignobile, et foris positum, nesciat quid dicatur. Præcipit ergo Scriptura divina, ut justa sint pondera, dicens: Non erit in marsupio tuo mensura grandis et minor: statera vera et justa erit vobis, et mensura vera, et justa erit vobis (Al. sibi) (Levit. xix, 36). Et in Proverbis dicitur: Statera grandis et minor, abominabile est utrumque in conspectu Dei (Prov. xi, 1). Quod quidem non solum in commerciis, sed in usu quotidiana vite nobis est observandum, sed in omnibus custodienda iustitia, dicente Scriptura: Sermonibus tuis facies stateram, et appendiculum (Ecl. xxviii, 23), ut et in verbis, et in opere, et cogitationibus, omnia pondere et ratione faciamus. Obolum autem, hoc est, vicesimam partem sicli, sive stateris, esse minimam portionem, in alio loco legimus: (b) Ejus qui fidelis est, totus mundus divitiarum: illius autem qui infidelis est, neque obolus (Prov. xvii, 6 sec. LXX). Quasi aliis verbis dixerit: Infidelis nihil in mundo possidet: sed etiam minima indiget portione. De qualis verbis in Evangelio dicitur: Non egredietur inde, nisi reddat novissimum quadrantem (Matth. v, 26), hoc est, etiam extremum nummum et minutum. Legimus decem mnas singulis servis ad negotiandum traditas (Luc. xix): et in alia parabola inter servos talenta divisa: et debitorum quingentorum denariorum, et quinquaginta (Matth. xxv): et operarios vineæ qui singulos accipiunt denarios (Luc. vi): et mulierem viduam, quæ drachmam perdidit, et vix eam lucernæ accensione reperit (Matth. xx, Luc. xv). Quæ omnia quem sensum habeant, non est hujus temporis disserere.

(Vers. 13, 14.) « Et hæc sunt primitiæ quas tollitis: sextam partem ephi de coro frumenti, et sextam partem ephi de coro hordei. Mensura quoque olei: batus olei, decima pars cori est: et decem bati eorum faciunt: quia decem bati implent eorum. LXX: Et hæc sunt primitiæ quas separabitis. Sextam partem mensuræ de gomor tritici, et sextam partem Ephi de coro hordei, et præceptum olei (c) cotylem, id est, cyathum, olei decem cotyles, quia decem cotyles sunt gomor. » 565 Et hic multis nominibus mensurarum in LXX editione confusa sunt omnia, ut quid dicatur non possit intelligi. Qui enim supra pro ephi, mensuram, et pro bato, chœnica dixerant, et pro coro, gomor, pro siclo, appendiculum, et hic pro ephi posuere mensuram: pro coro, nunc gomor: nunc ipsum eorum: et in mensura olei pro bato cor: sicly, id est, cyathum. Dicamus igitur primum juxta litteram, 566 [Al. 567] hoc est decimam partem omnium frugum, Leviticæ tribui populus ex lege debebat. Rursum ex ipsis decimis, Leviticæ, hoc est, inferiorum ministrorum gradus, decimas dabat sacerdotibus: et hæc est quæ appellatur 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000